

Psalter iz Stare Loke

Uvod

Pri urejevanju starološke župnijske knjižnice, ki poteka že od leta 1995, smo naleteli spomladi leta 2001 na del še neurejenega, bolje rečeno »pozabljenega« starološkega župnijskega arhiva. Med različnimi arhivalijami, obsežno fototeko in drugim gradivom, je moj občasni sodelavec pri urejevanju knjižnice, Alojzij Pavel Florjančič, našel aprila 2001 dobro ohranjen pergament velikosti 38 x 27 cm. Pergament je bil dvakrat prepognjen in založen med manj pomembnimi dokumenti in se je zato »izmuznil« kasnejšemu robkanju župnijskih rokopisnih virov in pomembnejših listin ter Veidrovih grafičnih dragocenosti, kar je bilo odtujeno po odhodu starološkega župnika dr. Janeza Veiderja leta 1963 iz Stare Loke. V primeru najdenega pergamenta gre gotovo za enega od dveh pogrešanih srednjeveških rokopisnih fragmentov, ki jih je dr. Veider datiral v sredo 15. stoletja in ki jih omenja v svojem popisu virov oziroma dokumentov v župnijskem arhivu.^{1,2} G. Angel Kralj, OFM Cap, je ugotovil, da najdeni pergament predstavlja del poznosrednjeveškega brevija, konkretno jutranjic (*Ad matutinum*). Veiderjevo postavitve starosti pergamenta v sredo 15. stoletja potrjuje tudi uporaba rotunde, pisave, ki je bila takrat splošno uporabljana v evropskih samostanskih skriptorijih. S tem sta se strinjala tudi paleograf in kaligraf prof. Lucijan Bratuš in dr. Metod Benedik, profesor cerkvene zgodovine, ki smo jima dali pergament v presojo. Za preučitev besedila listine smo zaprosili izvedenca za liturgijo prof. dr. Marijana Smolika. Zaradi pomembnosti najdbe smo se, s soglasjem starološkega župnika dr. Alojza Snoja, odločili, da dr. Smolik pripravi prvo javno strokovno predstavitev tega fragmenta srednjeveškega rokopisa za Loške razglede.

Ana Florjančič

List pergamenta, velikosti 38,5 x 27 cm, popisane na obeh straneh z lepo latinsko pisavo, je bil nekoč del psalterja – knjige psalmov za dnevno slovesno bogoslužno molitev v neznanem samostanu ali odlični cerkvi. Menihi so to molitev imenovali božja služba (*Officium Divinum*), opravljali so jo deloma ponoči, deloma podnevi. Nočna molitev je bila daljša in se je nadaljevala z jutranjo. Ti dve molitveni uri imenujemo jutranjice (*matutinum*) in hvalnice (*laudes*).

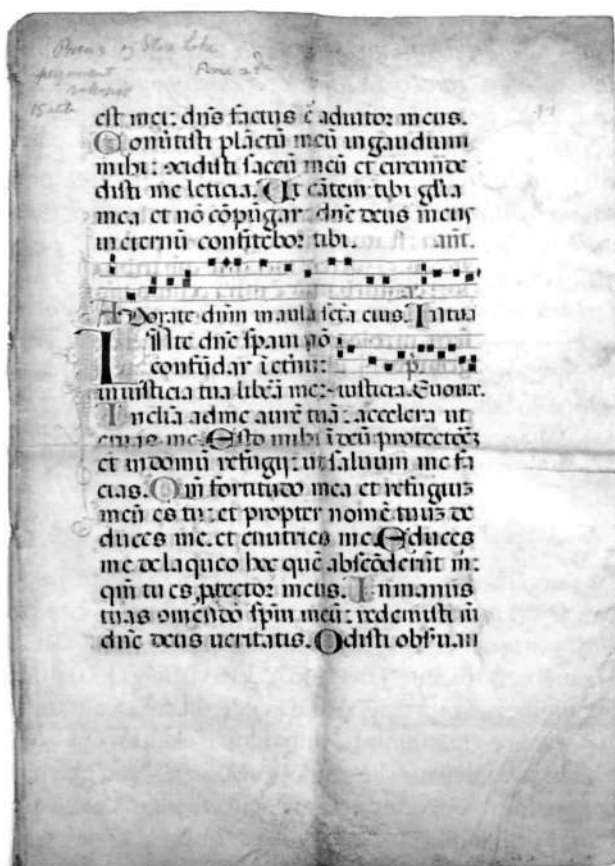
V vseh dobah latinskega bogoslužja je bila glavna sestavina opravila molitev (petje) psalmov iz Svetega pisma stare zaveze.³ Koliko psalmov je bilo v posamezni molitveni uri, je bilo v krajih in časih večkrat različno. Zadnje spremembe je ta del bogoslužja doživel po naročilu 2. vatikanskega koncila, ko je leta 1971 izšel latinski

priročnik Liturgia horarum in nato leta 1976–1977 slovensko Molitveno bogoslužje – Bogoslužni molitvenik.

Če primerjamo sedanje besedilo te molitve s tistim, za katero je nastal predstavljeno pergamentni list, je najbolj vidna razlika v dolžini dnevne molitve. Prvotna meniška molitev je bila zelo dolga, poznejše reforme so jo krajšale in zato je v 16. stoletju dobila ime breviri (Breviarium Romanum, 1568). Ker so v naslednjih stoletjih, ki jih v zgodovini bogoslužja imenujemo dobo liturgične stalnosti, deloma spreminjali samo besedila, ne pa dolžine in izbora psalmov, se poznejše izdaje brevirja skoraj nič niso razlikovale druga od druge. V začetku 20. stoletja pa je papež sv. Pij X. uzakonil temeljito spremembo glede dolžine in razvrstitve psalmov, ki je v bistvu ostala v veljavi do omenjene pokoncilске ureditve.

O razvrstitvi psalmov je treba povedati nekaj besed, ker bomo le tako razumeli, kaj nam predstavlja ohranjeni pergamentni list.

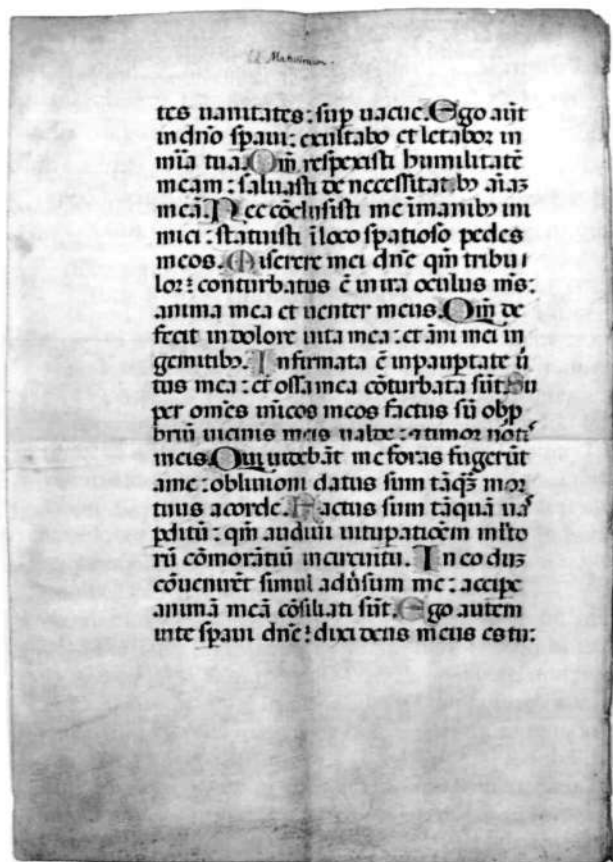
V molitvenih urah so molili psalme drugega za drugim, vsakega so začeli in končali z odpevom (antifono), ki ju vidimo izpisani z notami tudi v našem

Prva stran
pergamentnega
lista iz brevirja

rokopisu. Na tem listu je neznanec nekoč zapisal, da je del matutina ob ponedeljkih (feria 2da). V starih brevirjih sta ista dva psalma (Ps 29 in 30) napisana (natisnjena) drug za drugim, a je treba za razumevanje dolžine celotne molitvene ure upoštevati, da so pred tema dvema psalmoma molili še psalme 26, 27 in 28, za njima pa še psalme 31, 32, 33, 34, 35, 36 in 37. Težko si predstavljamo, koliko časa je trajala nočna molitvena ura (matutin), posebno tam, kjer so oficij peli.⁴ Kot sem že omenil, je ta razvrstitev veljala do Pija X.,⁵ njegova zelo okrajšana pa do povatikanske reforme.⁶

Latinsko besedilo Svetega pisma (vulgata), se v stoletjih ni spreminjalo, zato iz zapisanega besedila ni mogoče ugotoviti, kje je bil nekoč obsežni rokopis (naš list nosi številko 41) psalterja napisan. Zlasti v cerkvah, kjer so oficij vsak dan peli, so morali psalme in antifone napisati (pozneje natisniti) z velikimi črkami, da so jih videli prebirati vsi člani skupnosti, oziroma zbora. Debela in težka, trdno vezana in okovana knjiga psalmov je pred njimi ležala v koru (za oltarjem) na stojalu, na drugi strani stojala pa enako velika knjiga odpevov (antifon) za praznične dneve – antifonarij,

Druga stran
pergamentnega lista
iz brevija

V Semeniški knjižnici v Ljubljani je iz sosednje stolnice ohranjen tak psalter in antifonar.⁷ Psalmi v ponedeljkovem matutinu so seveda isti, prej navedeni, črke so visoke 7 mm, s papirjem pa ni bilo treba tako varčevati kot prej s pergamentom (na njem so črke visoke 6 mm), zato so vse besede izpisane v celoti (na straneh 94–118). Note prav tako kot na rokopisu: na koncu psalma celotna, v začetku pa samo nakazana – le napevi so drugačni kot v našem rokopisu.

Pisava tega rokopisa je optično zelo lepo berljiva, težave pa nam delajo številne okrajšave posameznih besed, ki so se ponavljale: pergament je bil drag, menihi pa so psalme znali že na pamet, zato jih krajšave niso motile. V omenjenem oglejskem brevirju iz leta 1496, tiskanem na papirju, je besedilo skoraj prav tako okrajšano kot v našem rokopisu: vsi navedeni psalmi so v njem našli prostor na osmih straneh velikosti 15,5 x 11,2 cm. Tiskar je posnemal stare rokopise tudi v tem, da so inicialke vsake vrstice psalma natisnjene z rdečo barvo, začetki psalmov pa z večjimi rdečimi inicialkami. Antifone so samo izpisane, saj tako majhna knjiga ni bila namenjena petju v koru, ampak osebni molitvi.

Seveda bi bili veseli, če bi se kje našel rokopis, v katerem bi manjkal prav naš list 41, vendar si je to skoraj nemogoče želeli. Ohranjeni list ostaja kljub temu nema pričra nekdanjega slovesnega bogoslužja v kakem samostanu na Slovenskem. Domnevo, da je lepo pisana liturgična knjiga nekoč nastala v kakem našem samostanu, podpira podatek, da si je župnijska cerkev v skoraj sosednjem mestu Kranj leta 1491 oskrbela veličastne, na pergamentu napisane in bogato okrašene knjige za petje vsakdanje molitvene božje službe. Ohranil pa se je samo antifonar v dveh zvezkih, velikosti 57,5 x 39,5 cm, oba skupaj pa imata 482 listov. Zelo je verjetno, da je bil v posebni knjigi napisan tudi psalter, ki pa se ni ohranil.⁹

Prepis pergamentnega lista iz brevirja za ponedeljek/matutin – prva stran

	est mei: Dominus factus est adiutor meus	konec PS 29	
	Conuertisti planctum meum in gaudium		
	mihi: conscidisti saccum meum et circumde-		
	disti me leticia. Ut cantem tibi gloria		
	mea et non compungar: Domine Deus meus		
	in eternum confitebor tibi.	antiphona (z notami)	
	Adorate Dominum in aula sancta eius /	In tua	
Ps 30	In te Domine speraui, non	iusticia. Euouae	(= note za
	confundar in eternum		Gloria Patri)
	in iusticia tua libera me.		
	Inclina ad me aurem tuam, accelera ut		
	eruas me. Esto mihi in Deum protectorem		
	et in domum refugii, ut saluum me fa-		
	cias. Quoniam fortitudo mea et refugium		
	meum est tu: et propter nomen tuum de-		
	duces me, et enutries me. Educes		
	me de laqueo hoc, quem absconderunt mihi:		
	quoniam tu es protector meus. In manus		
	tuas comendo spiritum meum; redemisti me		
	Domine Deus ueritatis. Odisti obseruan-		

Prepis, druga stran

tes uanitates, superuacue. Ego autem in Domino speraui: exultabo et letabor in misericordia tua. Quoniam respexisti humilitatem meam, saluasti de necessitatibus animam meam. Nec conclusisti me in manibus inimici: statuisti in loco spatioso pedes meos. Miserere mei Domine quoniam tribulor: conturbatus est in ira oculus meus, anima mea et uenter meus. Quoniam defecit in dolore uita mea: et anni mei in gemitibus. Infirmata est in paupertate uirtus mea: et ossa mea conturbata sunt. Super omnes inimicos meus factus sum obprobrium uicinis meis ualde: et timor notis meis. Qui uidebant me, foras fugerunt a me: obliuioni datus sum tamquam mortuus a corde. Factus sum tamquam uas perditum: quoniam audiui uituperationem multorum comorantium in circuitu. In eo dum conuenirent simul aduersum me: accipere animam meam consiliati sunt. Ego autem in te speraui Domine: dixi Deus meus es tu:

Antifona: Adorate sodi k Ps 29 (je tu na koncu ponovljena),
antifona In tua iusticia pa je na začetku psalma 30.

Prevod, prva stran

	[Gospod je slišal in se me je usmilil:]	(konec Ps 29)
	Gospod je postal moj pomočnik.	
	Moje žalovanje si mi spremenil v veselje;	
	moj raševnik si pretrgal in obdal si me	
	z veseljem, da ti poje moja slava	
	in da se ne žalim; Gospod, moj Bog,	
	vekomaj te bom slavil.	Antifona (odpev z notami):
	Molite Gospoda v njegovem svetem dvoru /	V tvoji
Ps 30	V te, Gospod, sem zaupal,	pravičnosti
	ne bom osramočen vekomaj,	
	po svoji pravici me reši.	
	Nagni mi svoje uho, liti me	
	otet! Bodi mi, Bog, varuh	
	in hiša pribežališča, da mi pomagaš.	
	Zakaj ti si moja moč in pribežališče	
	in zavoljo svojega imena me boš	
	vodil in živil. Izpeljal me boš	
	iz te zadrege, ki so mi jo nastavili,	
	ker si ti moj varuh. V tvoje roke	
	izročim svojega duha, ti si me rešil,	
	Gospod, resnični Bog! Ti sovražiš	

Prevod, druga stran

nje, ki se ničernosti drže, zastoj, jaz pa sem v Gospoda upal. Veselil se bom in radoval nad tvojo milostjo. Zakaj ozrl si se na mojo revo in iz težav si rešil mojo dušo. Nisi me dal sovražniku v roke, postavil si moje noge na prostoren kraj. Usmili se me, Gospod, ker sem stiskan, pobito je od nevolje moje oko, moja duša in moje telo. Zakaj moje življenje izginja v žalosti in moja leta v zlihovanju. Oslabela je po revii moja moč, in moje kosti so pretresene. Zavoljo vseh mojih sovražnikov sem zelo v sramoto tudi svojim sosedom, znancem pa v strah. Kateri me zunaj vidijo, beže pred mano. Pozabljen sem ko mrtvi č srca, kakor zavržena posoda sem. Zakaj slišal sem zasramovanje mnogoterih, ki krog in krog prebivajo. Ko so se zoper mene sešli, so se posvetovali mi življenje vzeti. Jaz pa sem upal v Tebe, Gospod, rekel sem ti: ti si moj Bog.

Prevod je povzet po izdaji »Wolfovega« Svetega pisma, 3. zvezek, Ljubljana 1858, str. 141–142. Takrat so še prevajali po latinski vulgati, poznejši (novi) prevodi so po hebrejskem izvorniku, ki se ne sklada dobro z vulgato.

Opomba

- ¹ France Štukl, *Knjiga hiš v Škofji Loki 3*, Stara Loka in njene hiše, str. 4, Zgodovinski arhiv, Ljubljana, 1996.
- ² Veidrov opis lista brevirja z notami in z odličnimi inicialkami v rdeči in modri barvi še dodatno potrjuje predhodno ugotovitev. Prim. Ivan Veider, *Staro Loka, Začetek uničene Topografije Staroško dekanije iz l. 1936*, ZAL ŠL, Zbirni fond, mapa Veider.
- ³ Prim. M. Smolik, *Liturgika*, Celje 1995, 155–172.
- ⁴ Ker mi ni na voljo kak rokopisni izvod psalterja (brevirja), sem zaporedje psalmov ugotovil v tiskani oglejski knjigi: *Breviarium secundum usum Aquileensis ecclesiae*, Venetiis 1496, in enako v *Breviarium Romanum*, Venetiis 1829, večje oblike, v kateri so psalmi na 11 straneh.
- ⁵ V izdaji Pija X.: *Breviarium Romanum*, Romae et Ratisbonae 1915, je ponedeljkov matutin razdeljen na tri nočnice (nokturne), psalmi pa so bili 13, 14, 17, 19, 20 in 29.
- ⁶ V knjigi *Liturgia horarum*, Romae 1971 je ura bogoslužnega branja (hora lectionum), kakor se zdaj imenuje nekdanji matutin, urejena popolnoma na novo, povezuje s preteklostjo je glede izbora in dolžine psalmov povsem pretrgana.
- ⁷ *Psalterium Romanum*, Venetiis 1763; *Antiphonarium Romanum*, Venetiis 1770. Vsaka knjiga je velika 48 x 34 cm.
- ⁸ Strani v oglejskem brevirju niso prvotno oštevilčene, pozneje je nekdo označil tiste s psalmi 33v–33r.
- ⁹ Kranjska rokopisa zdaj hrani Nadškofijski arhiv v Ljubljani s signaturo 17 in 18. Opisana sta v katalogu: M. Kos, *Srednjeveški rokopisi v Sloveniji*, Ljubljana 1931, pod št. 105 na straneh 172–175. Antifonar so verjetno ohranili zaradi not in zelo lepih iluminacij, v psalterju pa tega ni bilo toliko in so liste najbrž porabili za vezavo tiskanih knjig, kot pričujejo knjige v naših knjižnicah in arhivih, Pergament je bil uporaben, vsebina pa je bila na voljo v novih tiskanih izdajah.